

Steden in de Oudheid

Op woensdag 14 april 1999 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis een studiedag getiteld 'Steden in de Oudheid'. De bijeenkomst heeft plaats in het Academiegebouw van de Universiteit van Utrecht, Domplein 29, zaal 8. De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-4366014)

Dagvoorzitter: prof.dr. H.W. Pleket

10.30-11.00 Bert Nijboer (Gronings Instituut voor Archeologie), 'Opkomst van stad en markt in Midden-Italië, 700 tot 300 v.Chr.'

11.00-11.30 discussie

-----pauze-----

11.45-12.15 Gemma Jansen (beleidsmedewerker Archeologie Provincie Limburg), 'Hygiëne in de Romeinse wereld'

12.15-12.45 discussie

-----lunch ----

14.15-14:45 Herman Roozenbeek (Koninklijke Landmacht, sectie Militaire Geschiedenis), 'Handel en wandel in Ephese'

14:45-15:15 discussie

-----pauze-----

15:30-16.00 Peter van Minnen (Rijksuniversiteit Groningen), 'Transformaties in Egyptische steden in de late oudheid'

16.00-16:30 discussie

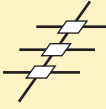
Bert Nijboer, Opkomst van stad en markt in Midden-Italië, 700 tot 300 v.Chr.

In de periode van 700 tot 300 v.Chr. veranderde het productieproces in Midden-Italië radicaal. Er was sprake van toenemende arbeidsspecialisatie die archeologisch traceerbaar is in de vorm van werkplaatsen. Rond de zesde eeuw v.Chr. concentreerden deze werkplaatsen zich binnen bepaalde nederzettingen tot een soort kleine ambachtswijken. De toegenomen arbeidsspecialisatie en handel weerspiegelen gewijzigde sociaal-economische verhoudingen. Dit vindt ook zijn weerslag in de wijze waarop goederen werden verhandeld. Men kan de opkomst van markten waarnemen aan de hand van vastgestelde maten en gewichten. De eerste maten werden al in de zevende eeuw v.Chr. gebruikt in Midden-Italië. Dat is eerder dan tot nog toe werd aangenomen. De voorloper van het marktplein bevond zich in de nabijheid van een heiligdom. Het is aannemelijk dat priesters garant stonden voor een juiste hantering van de maten.

Bert Nijboer baseert zijn bevindingen op een analyse van archeologische overblijfselen van productieplaatsen en meetkundige eenheden. Hoewel een meerderheid van de lokale bevolking actief bleef in de landbouw, gaat het om een zeer belangrijke omslag in de economie. De waargenomen veranderingen zijn een indicatie voor de vroege opkomst van steden in Midden-Italië.

Gemma Jansen, Hygiëne in de Romeinse wereld

Over hygiëne bij de Romeinen bestaan twee visies. De vele aquaducten, die vers water aanvoerden, de grote thermencomplexen waar men dagelijks een bad nam en de riolen die urine en fecaliën snel de stad uit leidden pleiten, voor een hoog hygiënisch besef. Teksten van Romeinse auteurs leveren een ander beeld op. Hierin worden overbevolkte flats, een vervuilde

rivier de Tiber en lijken op straat ten tonele gevoerd. Volgens de archeoloog Gemma Jansen schetsen beide visies maar een half beeld. De aquaducten etc. zijn slechts een voorwaarde voor hygiëne. Bij nader onderzoek blijkt, dat het aangevoerde water gebruikt wordt voor het laten werken van tal van fonteynen, maar niet voor een verbetering van de hygiëne. Ook de teksten van de Romeinse auteurs spreken slechts de halve waarheid: onder hen bevinden zich een groot aantal satiredichters, die vaak overdrijven om hun 'pointe' te maken.

Spreekster bereidt een breed onderzoek voor naar hygiëne in de Romeinse wereld. Voor dit onderzoek zal een aantal aspecten van de Romeinse stad opnieuw worden bekeken. De onderzoeksopzet wordt geïllustreerd aan de hand van de vraag: 'Droeg het installeren van toiletten in woonhuizen van de Romeinse stad Pompeii bij tot een betere hygiëne?'

Herman Roozenbeek, Handel en wandel in Ephese

Ephese was een oeroude Griekse stad, die zijn roem vooral dankte aan het heiligdom van de Ephesische Artemis, de grootste tempel van de Oudheid. De bloeitijd van Ephese lag echter in de Romeinse keizertijd, toen de stad niet alleen een belangrijk religieus centrum was, maar tevens de hoofdstad van de rijkste provincie van het Romeinse Rijk. Let wel: Ephese telde in de 2de eeuw na Chr. minstens 75.000 inwoners.

Dankzij een grote haven en goede verbindingen over land kon Ephese een belangrijke economische rol vervullen in zowel het regionale als het Mediterrane handelsverkeer. Deze economische factor laat zich niet eenvoudig meten. Zo kunnen we op basis van diverse bronnen concluderen, dat Ephese een belangrijke slavenmarkt herbergde, maar gegevens over het aantal slaven dat daar verhandeld werd zijn geheel afwezig. Het onderzoek heeft daarom veel weg van een grote legpuzzel, waarvan tal van stukjes zijn verdwenen. Toch kan de hypothese dat Ephese een grote transitohaven was met succes worden verdedigd. In de lezing wordt daar een poging toe gedaan.

Peter van Minnen, Transformaties in Egyptische steden in de late oudheid (ca. 300-700)

Dankzij een gelukkige combinatie van tekstmateriaal en archeologische resten staat het onderzoek naar de Egyptische steden in de late oudheid voor diverse benaderingen open. Inheemse literatuur en documenten op papyrus vullen architectuur en iconografisch materiaal aan en omgekeerd. Over Hellenistisch en Romeins Egypte is tegenwoordig veel te doen. We weten ongeveer hoe de Egyptische steden er in de loop der tijd uit waren gaan zien en welke functies zij vervulden. Dat levert een catalogus op die we voor de late oudheid kunnen aflopen. Waaruit bestond het openbare leven in die steden eigenlijk? Wie bepaalde wat er gebeurde of gebouwd werd? Wie betaalde ervoor? Hoe kwam men aan het geld? Aan de hand van enkele case studies valt daar iets meer over te zeggen.

Peter van Minnen schreef een dissertatie over Hermopolis, een stad in Romeins Egypte en hij heeft als KNAW-fellow een onderzoek opgezet naar het vroege christendom in Egypte op lokaal niveau. Hij zal in dat kader de rol van de kerk en de kloosters gedurende de transformatie van de Egyptische steden in de late oudheid aan de orde stellen. Door een vergelijking met wat elders gebeurde wil hij het eigene van die steden op het spoor komen.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
Jan van den Noort